

تحلیل تاثیر ناامنی و بی‌اعتمادی بر شکل‌گیری خلیات منفی در جامعه ایران

(با استفاده از چارچوب مفهومی هرم مازلو)

دکتر مسعود اخوان کاظمی^{۱*}، سید شمس الدین صادقی^۲، سید امیر حسین بنی اشرف^۳

چکیده

تحلیل رفتارها و خلیات مردم در جامعه ایران، موضوع بررسیها و مطالعات مختلفی قرار گرفته است. با این وجود بنظر می‌رسد با توجه به تداوم برخی از جنبه‌های منفی رفتاری در بین ایرانیان، همچنان انجام مطالعاتی از این دست ضروری می‌باشد. این پژوهش سعی دارد ضمن پرداختن به تئوری "جامعه‌ی کوتاه مدت" محمد علی همایون کاتوزیان، و با توجه به هرم نیازهای مازلو، نهادینه شدن احساس عدم امنیت را عامل اصلی شکل‌گیری بخشی از خلیات منفی در میان ایرانیان، بعنوان یکی از مهمترین دلایل توسعه‌نیافتگی ایران، معرفی نماید. سؤال اصلی این پژوهش این است که، علت اصلی به وجود آمدن خلیات منفی ایرانیان به عنوان یکی از موانع اصلی پیشرفت چیست؟ فرضیه‌ای که در پاسخ به این پرسش مورد آزمون قرار گرفته است، این است که شکل‌گیری بسیاری از رفتارها و خلیات منفی ایرانیان، معلول احساس عدم امنیت و فقدان اعتماد متقابل در بین مردم این سرزمین بوده است.

کلید واژه‌ها: ناامنی، بی‌اعتمادی، جامعه ایران، هرم مازلو، توسعه

مقدمه

در باره‌ی علل توسعه‌نیافتگی ایران تا بحال کتاب‌های زیادی نوشته شده و نظریات متعددی ارائه شده است. عده زیادی عقب ماندگی ایران را به عواملی تاریخی نظیر حمله‌ی اعراب، اسکندر، مغول‌ها و ... نسبت می‌دهند. اما حجم بسیاری از آثار، عقب ماندگی ایرانیان را متوجه خلیات ایرانیان و برخی رفتارها و نگرشهای منفی و ضد توسعه‌ای می‌دانند. ادعای کسانی که به این دسته نظریات معتقدند، آن است که اگر چه ایران در طول تاریخ مورد تهاجم کشور های بیگانه قرار گرفته، اما این همه‌ی ماجرا نیست. علل تاریخی تنها در مقطعی حضور داشته اند و ایرانیان خود در بوجود آمدن چنین شرایطی نقش داشته‌اند. در این باره «مهندس بازرگان» در مقاله‌ای تحت عنوان «سازگاری ایرانی» که به انتهای کتاب «روح ملت» ی آندره زیگفرید اضافه شده، آورده است: «وقتی بنا شد ملتی بطور جدی با دشمن روبرو نشود، تا آخرین نفس نجنکد و بعد از مغلوب شدن سرسختی و مخالفت نکند... به هر کس و ناکس تعظیم و

خدمت کند، دلیل ندارد که نقش و نام چنین مردمی از صفحه روزگار برداشته شود. سرسخت‌های یک دنده و اصولی‌ها هستند که در برابر مخالف و متجاوز می‌ایستند و به جنگش می‌روند... ما اهل نبرد و کوشش برای رقابت و مسابقه با دیگران و اهل جنگیدن و جان کندن در کشمکش با ملیت‌های بیگانه و با فرهنگ‌های بیگانه نیستیم. تقلید و سازگاری را ترجیح می‌دهیم. بنابراین قالب روحی مستقل نداریم.» (بازرگان، ۱۳۹۴: ۲۷۳ و ۲۷۴)

علاوه بر این، باید این مسئله را نیز مورد توجه قرار داد که مسئله‌ی عقب ماندگی به تنهایی مطرح نیست و پیشرفت دیگران نیز مطرح است. پیشرفتگی دیگران به راحتی می‌تواند برای ما که سرعتمان قابل توجیه نیست، عقب ماندگی به همراه بیاورد. (نراقی، ۱۳۸۰: ۱۶)

بنابراین سؤال اصلی این پژوهش آن است که، علت اصلی به وجود آمدن خلیات منفی ایرانیان به عنوان یکی از موانع اصلی پیشرفت و توسعه چیست؟ و فرضیه‌ای که در پاسخ به این پرسش ارائه می‌شود اینست که شکل‌گیری بسیاری از رفتارها و خلیات منفی ایرانیان، معلول احساس عدم امنیت و فقدان اعتماد متقابل در بین مردم این سرزمین بوده است. اما، اگر چه می‌توان خلیات ایرانیان را یک عامل مهم در عدم پیشرفت ایران دانست، اما در این مسیر باید سعی شود تا از ذات‌گرایی و تقلیل‌گرایی پرهیز شود. ذات‌گرایی به آن معنا که ایرانی جماعت، ذاتا چنین و چنان است و اخلاق و روحیات خاصی دارد، و تقلیل‌گرایی به معنای اینکه علل عدم پیشرفت ایرانیان را تنها به خلیات ایرانیان نسبت داده و از توجه به سایر علل خودداری نماییم، هر دو می‌توانند به سوء برداشت و تحلیلهای اشتباه منجر شوند.

۱- چهارچوب نظری

به اعتقاد مازلو هر فردی دارای تعدادی نیازهای ذاتی است که رفتارهای او را هدایت و فعال می‌کنند. این نیازها، نیازهایی غریزی هستند، اما رفتارهایی که ما برای ارضای این نیازها به کار می‌بریم، ذاتی نیستند بلکه آموختنی بوده و بنابراین افراد مختلف در نحوه‌ی ارضای انگیزه‌ها ممکن است تفاوت‌های زیادی پیدا کنند. او رده